

és a napi istentiszteleti gyakorlattól tért el, hanem tudatosan vállalt jelentős hangsúlyeltolódásokat a háború óta megszakítás nélkül működő nyugati egyházzenei felsőoktatáshoz képest is. Erről már 1975-ben így nyilatkozott: „Lehet, hogy ez, mint minden igazi reformmozgalom [...], eleinte vállalandó elszigeteltséggel jár, de egy adott pillanatban [...] tanúságát felfogják mások is. Addig pedig azzal a nagyobb közösséggel kell vigasztalnunk magunkat, amit az *Ecclesia aeterna*-val és a tennivalónk mércéjéül választott sokszázados egyházi gyakorlattal való harmóniánk jelent.”¹⁷

Az alapelvekhez való hűség mellett azonban a kivitelezésben gyakorlatias volt. 1994-ben írta a Zsoltár folyóiratban: „a [...] csak nemrég megindult egyházzene tanszak munkáját nem tartom tökéletesnek, programját, felépítését nem vélem véglegesnek, fejlesztésén közös töprengéssel, sok-sok munkával folyamatosan kell javítanunk.”¹⁸ Hogy ezt valóban így is gondolta, azt az irányításával eltelt évtized alatt az oktatásban tett számos kiigazítás tanúsította. Amikor kora miatt át kellett adnia a tanszék irányítását, utódainak munkáját folyamatosan segítette, mindig tiszteletben tartva jogkörüket és felelősségüket.

Az egyházzene jövőjéről és ebben saját szerepéről a 2007-es rádióinterjúban ekként nyilatkozott: „[...] bizalommal tölt el, hogy először meg kell halni. [...] Hogy tudtam-e az Egyháznak és az egyházzeneének valamit adni, csak a halálom után fog eldőlni, amikor a dolog megszabadul az én személyemtől. A személy nem fontos, a dolog fontos, a személyt le kell vágni a dologról.”¹⁹

A Tanár úr latin nyelv —ezen belül is a liturgikus latin nyelv— iránt való elkötelezettsége mindig is ismert volt a gregorián zene kapcsán, de hogy milyen szinten értette is ő ennek a nyelvnek a lelkét, az igazából akkor derült ki számunkra, amikor a tanszéken az indulás utáni első évben még ő tanította nekiünk a latint. Ahogy növekedett a hallgatók, az évfolyamok és a tanórák száma, a tárgy tanítását átadta fiatalabb kollégáknak. Következik a tanszék egykori latintanára, Madas Edit, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, kutatócsoport-vezető.

Madás Edit: Dobszay László és a liturgikus latin nyelv

Mezey László halála után az általa létrehozott Fragmenta codicum Kutatócsoport sok segítséget kapott Szendrei Jankától és Dobszay Lászlótól a notált liturgikuskódex-töredékek feldolgozásában. Amikor Dobszay tanár úr egy ilyen alkalommal megkérdezte tőlem, hogy nem lenne-e kedvem latinórákat tartani az új egyházzenei szakon, örömmel mondtam igent. Különleges ajándéknak

KOVÁCS Andrea (szerk.): *Hagyomány és megújulás a liturgiában és zenéjében*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest 2012. 479–481.

¹⁷ DOBSZAY: *Az egyházzene mai problémáiról*, 346.

¹⁸ DOBSZAY László: „A felsőfokú egyházzene oktatásról [sic!] (Válasz Gárdonyi Zsolt cikkére)”, *Zsoltár* I (1994) 2. szám, 14–17, itt: 14.

¹⁹ *Ami bizalommal tölt el*, 337.

tekintem máig, hogy azoknak az éveknek tanúja, részese lehettem. A tárgy és a módszer újdonság volt nekem, vagyis, hogy ismert, szent szövegekből kiindulva vessük meg a latin grammatikai ismeretek alapjait. De az is, hogy a hallgatók egy részének komoly szkolatapasztalatai voltak, sok latin szöveget énekeltek már, csak a kulcs hiányzott a megértéshez: a szavak és a ragozás ismerete. Elég hamar felmerült, hogy szükség lenne egy rendszeresebb tankönyvre. 1996-ban jelent meg a *Liturgikus latin nyelvkönyv*, melyben felhasználtam Dobszay László 10 leckéből álló kéziratát, ami egyszerre kínált liturgikus szövegmagyarázatot és grammatikai tanítást. Az ő módszerét követtem tehát, kisebb liturgikus tudással ugyan, de talán megértve, hogy mit is vár a neki oly kedves tárgytól, amikor idő hiányában másra bízta. Valójában nem tudom, hogy milyen latinos előképzettsége volt Dobszay Lászlónak, de a liturgikus latin, az Egyház 1800 éves istentiszteleti nyelve a második anyanyelve volt, nem iskolai vagy akár egyetemen megszerezhető latin tudás. Végtelen mennyiségű szöveg élt benne, bármikor idézhetően, más liturgikus helyekkel összefüggésbe hozhatóan. Tisztában volt a fogalmak szakrális értelmével, a liturgiában az adott helyen betöltött szerepükkel. Mindig újra megrendítette a késő antikvitás óta gondosan megőrzött klasszikus könyörgések nyelvi szépsége, a misekánon, a Gloria, az Exsultet tartalmi-nyelvi tökéletessége.

A liturgiának a latin nyelv —a latin egyházon belül— egyetemességet és maradandóságot biztosított és a szövegek szoros kapcsolatát. Amikor a II. Vatikáni Zsinat után a nemzeti egyházak a kapott szabadságot kihasználva, komoly előkészítés nélkül, hirtelen nemzeti nyelvre tértek, a fordítások igénytelenségét és hibáit fájdalmasan élték meg mindazok, akiknek a latin liturgia nem nyűg volt, hanem megtartó erő. A nemzeti nyelv létjogosultságát nem lehet kétségbe vonni, Dobszay László sem tette ezt, de tanulmányaiban, népszerűsítő írásaiban, előadásaiban folyamatosan tanított az anyanyelvű liturgia iránti igényességre, s hogy a liturgikus cselekmények, hittartalmak és a liturgikus nyelv megértetése, még ha magyarul folyik is a liturgia, külön feladat. Fordításai és szövegmagyarázatai példát mutatnak a latin liturgia egészéből táplálkozó pontos, fegyelmezett és emelkedett magyar szakrális nyelv megteremtésének lehetőségére. Ebben a törekvésében Mezey László nyomába lépett, akivel mindig is osztozott az anyanyelvű liturgiáért viselt felelősségben. Ennek fontos dokumentuma a *Magyar Egyházzene* 1995/96-os III. száma, vagy *Gondolkodó füzetek* c. magánkiadványa 2002 és 2007 között.

Arról azonban az anyanyelvűség térhódítása ellenére sem akart lemondani, hogy tanítványai megismerhessék a latin forrásokat. Ha nem tudtak elég jól latinul, kétnyelvű kiadványokban tett hozzáférhetővé számukra fontos szövegeket, mint a kétnyelvű himnáriumot az *Egyházzenei füzetekben*. Ugyancsak tanítványainak ajánlotta, de mindnyájan haszonnal forgatjuk az *Egri ordinárius* kétnyelvű, magyarázatos kiadását a *Musicalia Danubiana Subsidia* sorozatában.

Mennyit fáradozott Dobszay tanár úr azon, hogy a latin az Egyházban élő nyelv maradjon! Hogy az Egyház ne idegenedjen el a múltjától, a hagyomá-

nyaitól, hogy az egyházzenevel a gyakorlatban vagy kutatóként foglalkozó fiatalok értsék a latin liturgikus énekszövegeket és a magyar szövegek mögött is felismerjék a mértékadó latin biblikus textust!

Fáradozása nem volt hiábavaló.

„In conspectu angelorum psallam tibi :

adorabo ad templum sanctum tuum.” (Ps 137,1–2)

Hogy a Tanár úr egyházi zenéhez való viszonyulását milyen nagymértékben a liturgikus gondolkodása határozta meg, azt mindig is tapasztaltuk, az azonban már kevésbé köztudott, hogy ebben a témában milyen fontos tanulmányokat tett le a nemzetközi liturgiatudomány asztalára. Erről az Amerikában megjelent és csak angol nyelven olvasható munkájáról szól most nekünk Földváry Miklós, az ELTE adjunktusa, a Vallástudományi Központ (Liturgiátörténeti Kutatócsoport) vezetője.

Földváry Miklós István: Dobszay László, a liturgiátörténész

Néhány évvel ezelőtt egy kutatástörténeti összefoglalásban írtam a következőket: „A XX. századi liturgikus gondolkodás korszakalkotó, sokoldalú és szuggesztív egyénisége volt Dobszay László (1935–2011) liturgiátörténész, zenetudós és karnagy [...] Dobszay, aki mindig a struktúrára volt érzékeny, rendszerező elme és maga is aktív rítusalkotó volt, az úzusban olyan alkotást látott, amelyet kreatív elmék terveznek meg és ültetnek át a gyakorlatba.” Valóban, nem csak a neki annyira kedves esztergomi rítusban látta meg az alkotói koncepciót, hanem ő maga is lehetségesnek, kíváncsnak látta a liturgiához való alkotói hozzáállást, mintegy kongeniálisnak tartva magát azokkal a késő ókori és középkori elmékkel, akik névtelenül ugyan, de megszerkesztették a római liturgiát és annak változatait. Ez a fölfogás, ez a szellemi magatartás a kulcsa annak a kettősségnek, amelyet liturgikus, pontosabban liturgiaalkotói munkásságát látva tapasztalunk.

Dobszay ugyanis a progresszíveknek túl tradicionalista (Magyarországon inkább ez az oldal hangsúlyos), ám a tradicionalistáknak túl progresszív (ez inkább külföldi fogadtatásában érzékelhető). Könnyű lenne ezt elintézni azzal, hogy ebben a tisztelőiből álló körben megállapítjuk: neki volt igaza, mert józan mértéket tartott, elkerülte a szélsőségeket. Valóban, megvolt benne valamiféle örök kiegyensúlyozni vágyás, idegenkedés a túlzásoktól, és valami mély rokonszenv a normalitás, a szélesebb társadalom, sőt a kisemberek világa iránt. De ugyanígy megvolt benne némi provokatív, hogy ne mondjam: polgárpukkasztó hajlam is, idegenkedés a megállapodottságtól, az egyértelműségtől, az elkényelmesedéstől. Joggal érezhette magát a nyugati egyház liturgiája, sőt paraliturgiája sáfárának, akit a térben és időben kiterjedt anyag bensőséges ismerete feljogosít arra, hogy mindig a helyzetnek megfelelően válogasson saját és idegen, ó és új között. De az eredmény végül nem egyszerűen válogatás